

LES
ESSAIS
DE MICHEL SEI-
GNEVR DE MONTAIGNE.

EDITION NOUVELLE, TROUVÉE APRES
*le décès de l'Autheur, revue & augmentée par luy d'un
tiers plus qu'aux précédentes Impressions.*

A PARIS,

Chez ABEL L'ANGELIER, au premier pilier
de la grande salle du Palais.

CIO. IO. XCV.

AVEC PRIVILEGE.

Michel de Montaigne s-a născut în 1533 în castelul cu același nume aparținând familiei, din regiunea Périgord, aflată în sud-vestul Franței. Era gascon așadar și – cum altfel? – extrem de mândru de originea sa, fără a-i ignora cusururile. Primii ani i-a petrecut pe domeniul familial, bucurându-se de o educație cum în Franța nu se mai văzuse până atunci: tatăl lui i-a pus un preceptor german care, neștiind limba franceză, i-a vorbit numai în latină, astfel că învățacelul a ajuns s-o cunoască ca pe o limbă maternă. A urmat apoi cursuri de drept la Toulouse și a audiat prelegerile unor savanți ai vremii la Paris. Era deci menit unei cariere de înalt funcționar, și a și ocupat diferite posturi în administrația orașului Bordeaux. Dar singurul lucru pe care l-a socotit demn de reținut din toată acea vreme a fost întâlnirea din 1558 cu Étienne de La Boétie – de care-l va lega o prietenie legendară, întreruptă brusc de moartea prematură a prietenului, pe care a plâns-o cu un patetism reținut până la sfârșitul vieții. Nimic de mirare așadar că în 1571 se retrage din toate funcțiile publice și se dedică unui gen literar născut din mintea lui, precum Athena din capul lui Zeus înarmată din cap până în picioare: Eseul. De-aci înainte, viața lui se va învârti permanent în jurul Cărții pe care o scrie și rescrie neîncetat, vreme de peste două decenii. Cu două pauze revelatoare: o călătorie în Italia, prin Elveția și Germania, despre care ne-a lăsat un jurnal extrem de viu, și alegerea în două rânduri în postul de primar al orașului Bordeaux. Nimic nu-l mai putea îndepărta însă acum de Cartea lui, care topea întreaga experiență trăită de autor, cu ochii larg deschiși, în frământatele vremi ale Războaielor Religioase și în efervescența fără egal a culturii umaniste. A publicat din ea trei ediții în timpul vieții sale – încheiată în 1592 –, completând-o și revenind mereu asupra fiecărei fraze, sfârșind prin a lăsa posterității o carte care nu încetează să uimească prin cruditățile cu care observă lumea și, mai ales, pe sine.

Vlad Russo (n. 1950) a publicat la Editura Humanitas mai multe traduceri din literatura franceză: Cioran, *Sfârtecare* (1995) și *Caiete* (1999–2000, în colaborare cu Emanoil Marcu); Ionesco, *Teatru* (2003–2010, în colaborare cu Vlad Zograf); Milan Kundera, *Testamente trădate* (2008), *Cortina* (2008) și *O întâlnire* (2009); Alain Finkielkraut, *Și dacă dragostea ar dăinui* (2015).

MICHEL DE MONTAIGNE

ESEURI

CARTEA ÎNTÂI

Traducere din franceză,
cronologie și note de
VLAD RUSSO

Cu o prefață de
MICHEL ONFRAY

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Către cititor

Ai în față o carte scrisă cu bună-credință, cititorule. Ea te previne din capul locului că nu mi-am propus, în ce-o privește, alt țel decât unul ținând de ale mele, și numai al meu; n-am urmărit cu ea nici binele tău, nici faima mea: puterile mele nu-s pe potrivă unui asemenea scop. Am hărăzit-o să le fie anume de folos rudelor și prietenilor mei, pentru ca, atunci când mă vor pierde (lucru ce se va întâmpla curând), să poată afla în ea câte ceva din felul meu de-a fi și din apucăturile mele, întregind și îmbogățind astfel chipul sub care m-au cunoscut. De-aș fi râvnit lauda oamenilor, m-aș fi gătit cu podoabe de împrumut. Eu vreau să mă arăt aici în felul meu simplu, firesc și obișnuit, neafectat și nemeșteșugit, căci pe mine însumi mă zugrăvesc. Cusururile mele se vor vedea în ea pe viu, ca și neîmplinirile și chipul meu înnăscut, atât cât mi-a îngăduit respectarea bunei-cuviințe. Căci dac-aș fi trăit în sânul unuia din acele popoare despre care se spune că își mai duc viața sub blânda libertate a legilor dintâi ale naturii, fi sigur că m-aș fi zugrăvit negreșit pe de-a-ntregul, și pe de-a-ntregul gol. Așadar, cititorule, substanța cărții mele sunt eu însumi: n-ai de ce să-ți cheltui vremea cu un subiect atât de ușuratic și lipsit de miez. Rămâi cu Domnul deci.

La Montaigne, întâia zi a lui martie una mie cinci sute optzeci.

CARTEA ÎNTÂI

CAPITOLUL I

Diferite căi ne duc la același rezultat

Cea mai obișnuită cale de a înmuia inimile celor pe care i-am jignit, când având ei prilej să se răzbune ne aflăm la mâna lor, este să-i înduioșăm, trezindu-le mila și îndurarea prin dovezi de supunere. Totuși, sfidarea, cutezanța și hotărârea, căi întru totul opuse, au avut câteodată același rezultat. Eduard, principe de Wales¹, care a cârmuit atâta vreme Guiana noastră, bărbat înzestrat cu titluri și cu o soartă² vădind strălucire în multe și însemnate privințe, fusese amarnic jignit de locuitorii din Limousin; cucerindu-le el, dar, orașul prin luptă, nu putu fi oprit de țipetele mulțimii, ale femeilor și copiilor căzuți pradă măcelului, care i se aruncau la picioare cerându-i îndurare. Până ce, pătrunzând mai adânc în oraș, zări trei nobili cavaleri francezi care cu o vitejie nemaivăzută țineau piept singuri asalturilor oștirii sale biruitoare. Abia priveliștea lor și respectul inspirat de aleasa lor cutezanță îi domoliră focul mâniei și, începând cu cei trei cavaleri, prinse a-i cruța pe toți ceilalți locuitori

1. Eduard, principe de Wales (1330–1376), supranumit „Principele negru“ din pricina armurii de culoare neagră pe care o purta în luptă, a guvernat între 1356 și 1370 provincia Guyenne (în occitană *Guiana*) din sud-vestul Franței (care cuprindea și regiunea Périgord, locul de baștină al lui Montaigne). Episodul relatat aici a avut loc în orașul Limoges în anul 1370, în timpul Războiului de o Sută de Ani.

2. În original: *fortune*. Termen al filozofiei eclecticice romane, ubicuu în *Eseuri* și în alte opere ale Renașterii (la Machiavelli, de pildă). El înlocuiește providența divină ce cârmuia viața omului și a comunităților, potrivit gândirii teologice (vezi și Nota asupra ediției).

ai orașului. Skanderbeg³, principe al Epirului, urmărind pe un oștean de-al său spre a-l ucide, acesta, după ce încercă prin prea plecate rugăminți să-l domolească, se hotărî în cele din urmă să-l înfrunte cu spada în mână; ceea ce puse capăt pe dată furiei stăpânului său, care, văzându-l că a luat o hotărâre atât de demnă, îi acordă iertarea. Pilda aceasta ar putea primi însă și alt înțeles din partea celor care n-au citit despre negrăita forță și vitejie a numitului principe. Împăratul Konrad III⁴, după ce-l asedie pe Welf, duce al Bavariei, nu vru să încuviințeze condiții mai blânde asediaților, oricâte înjositoare și nevrednice propuneri primi de la aceștia, afară de a îngădui nobilelor doamne asediate împreună cu ducele să părăsească cetatea cu cinstea nepătată, dar pe jos și numai cu ce vor putea căra în spinare. Iar ele, mărinimoase, se încumetară să-și ia în cârcă soții, copiii și pe însuși ducele. Noblețea inimii lor îi pricinui împăratului atâta bucurie, încât îl podidi plânsul și își domoli amarnica și fără leac dușmănie de moarte pe care i-o purtase ducelui; iar de atunci îi trată omenește pe duce și pe toți ai săi.

Pe mine, ambele căi m-ar cuceri lesne, căci am o uimitoare slăbiciune pentru îndurare și blândețe; ba cred chiar c-aș înclina să mă las purtat mai degrabă de milă decât de prețuire. Deși mila e-un sentiment nevrednic în ochii stoicilor, ei încuviințează să le venim în ajutor năpăstuiților, dar nu să le și împărțăm suferința, înduioșându-ne de soarta lor. Pildele de mai sus mi se par deci mai nimerite, căci vedem în ele cum oameni supuși asalturilor și încercărilor din ambele direcții, unora le rezistă fără șovăire, plecându-se înaintea celorlalte. Se poate spune că a-i îngădui inimii să se înduioșeze este urmarea indulgenței, a bună-

3. Gjergj Kastrioti (1405–1468), zis Skanderbeg, erou al Albaniei, conducătorul armatei albaneze în luptele purtate cu otomanii în prima jumătate a secolului al XV-lea.

4. Konrad III (1093–1152), împărat german, întemeietorul dinastiei Hohenstaufen. Episodul a avut loc în anul 1140, iar cetatea asediată era Weinsberg.

tății și a slăbiciunii; de aceea firile mai plătându, cum e cea a femeilor, a copiilor și a oamenilor de rând, sunt mai înclinate s-o facă. A te pleca (disprețuind lacrimi și jeluiri) doar înaintea nobilului chip al cutezanței este dovada unei firi puternice și neînduplicate, care iubește și prețuiește tăria bărbătească și dârzenia. Totuși, în sufletele mai puțin cutezătoare, uimirea și admirația pot avea același rezultat. Mărturie stă aici poporul teban care, trimițându-și căpeteniile înaintea judecății⁵ pentru a fi osândite la moarte fiindcă purtaseră luptele peste timpul prescris și rânduind dinainte, îi acordă cu mare greutate iertarea lui Pelopidas, încovoiat sub povara învinuirilor și slujindu-se în apărarea sa numai de jeluiri și rugăminți; în schimb, în cazul lui Epaminondas, care-și înfățișă cu semeție isprăvile, amintindu-le muștrător poporului, în chip trufaș și mândru, adunarea n-avu curajul nici măcar să se atingă de pietricelele de vot și se împrăștie, întrecându-se în laude aduse mării vitejii a aceluși bărbat. Dionysios cel Bătrân, învingând după multă vreme și cu mari greutăți cetatea Regium⁶, și prinzându-l pe comandantul ei, Phytton, bărbat de ispravă care o apăruse cu multă îndârjire, vru să dea o cutremurătoare pildă de răzbunare. Mai întâi, îi spuse acestuia cum poruncise, cu o zi în urmă, să-i fie înecați fiul precum și toate rudele. La care Phytton răspunse doar că aceia fuseseră fericiți cu o zi înaintea lui. Apoi porunci să fie despuiat, înșfăcat de călăi și târât prin cetate, sub crunte și înjositoare lovituri de bici, ba chiar acoperit cu ticăloase vorbe de ocară. Phytton însă nu-și pierdu cumpătul, curajul îi rămase neclintit. Dimpotrivă, cu chipul împietrit, amintea în gura mare de nobila și glorioasa pricină a morții sale, anume că refuzase să predea țara în mâinile unui tiran, pe care-l

5. Procesul generalilor tebani Pelopidas și Epaminondas a avut loc în anul 369 a.Ch., în urma primei invadări a Peloponesului de către armata Tebei, în cadrul războiului purtat cu Sparta pentru schimbarea configurației politice în Grecia de după Războiul Peloponesiac.

6. Dionysios cel Bătrân, tiran al Siracuzei, a cucerit cetatea Regium în anul 386 a.Ch., transformându-i în sclavi pe toți locuitorii ei.

amenința cu apropiata pedeapsă a zeilor. Citind atunci în privirile oștenilor săi de rând că, în loc să fie întărâțați de batjocurile aruncate de vrăjmașul învins căpeteniei lor și biruinței de el dobândite, aceștia, uimiți de aleasa lui vitejie, se arătau tot mai îngăduitori și puneau la cale o răzmeriță, ba chiar plănuiau să-l smulgă pe Phyton din mâinile călăilor, Dionysios îi curmă caznele și-l trimise pe ascuns să fie înecat în mare.

Omul e, fără îndoială, un subiect lipsit de miez, pestriț și schimbător, pe care doar anevoie se poate întemeia o judecată statornică și încheată. De pildă, Pompei a iertat întregul oraș al mamertinilor⁷, împotriva căruia era pornit la culme, doar din respect pentru virtutea și mărinimia lui Zenon, care luase asupra-i întreaga vină a cetății, necerând altă îndurare decât să fie singur osândit. Dar cel care l-a primit pe Sulla în orașul Peruse⁸, vădind aceeași virtute, n-a câștigat nimic, nici pentru sine, nici pentru ceilalți. Și opunându-se de-a dreptul pildelor de mai sus, Alexandru, cel mai cutezător bărbat, îndeobște atât de îndurător cu învinșii, cucerind după crâncene lupte Gaza, îl întâlnește pe Betis, comandantul orașului, care după minunate dovezi de vitejie date în timpul asediului, singur acum, părăsit de ai săi, cu armura hărtănită, cu trupul acoperit de sânge și de răni, se lupta încă în mijlocul unui pâlc de macedoneni ce-l hărțuiau din toate părțile.

7. *Mamertini* („fi ai lui Marte“) erau locuitori ai orașului Messina din Sicilia, la origine mercenari aduși din Campania de tiranul Siracuzei Agatocles (sec. IV a.Ch.). Episodul evocat aici, relatat de Plutarh, a avut loc în anul 82 a.Ch., când Pompei a fost trimis de Senat, la îndemnul lui Sulla, să redobândească controlul asupra Siciliei.

8. Nu e vorba despre Perugia (la care ar trimite *Peruse* al lui Montaigne), ci de orașul Praeneste din Latium, aproape de Roma. Episodul, relatat tot de Plutarh, a avut loc în același an, 82 a.Ch. Vrăjmașul lui Sulla, Marius, fiul marelui general și om politic roman cu același nume, se refugiasse în Praeneste, care a fost asediat și îngenuncheat. După victorie, Sulla a poruncit să fie uciși toți bărbații din oraș, vrând totuși să-i cruțe viața comandantului garnizoanei care-i deschisese porțile, dar acesta a refuzat din solidaritate cu concetățenii săi, fiind ucis în rând cu ceilalți.

Întărâtat de biruința atât de scump plătită (căci, între alte vătămări, suferise el însuși două proaspete răni), Alexandru îi spuse: „N-ai să mori așa cum ți-ai dorit, Betis! Așteaptă-te, dar, să înduri toate chinurile ce se pot născoci împotriva unui prizonier.“ Celălalt însă, cu chipul vădind nu numai hotărâre, ci deopotrivă dispreț și semeție, rămase mut la aceste amenințări. În fața îndârjitei lui tăceri, Alexandru spuse: „Se ploconește oare? Lăsat-a să-i scape vreo vorbă cerând îndurare? Ci îi voi frânge negreșit tăcerea, iar de nu-i voi putea smulge vorbe, măcar un geamăt tot îi smulg.“ Și preschimbându-și mânia în turbare, porunci să i se dea găuri în călcâie, să fie prins înapoia unui car și apoi, târât de viu, să fie jupuit și sfârtecat. Tăria curajului să fi fost oare pentru el un lucru atât de firesc și obișnuit, încât, nemaiprețuind-o, o cinstea mai puțin? Sau o socotea în așa măsură doar a lui, că nu putea suferi să vadă cum altul se ridică la înălțimea ei, fără a simți cum îl cuprinde invidia? Sau era vorba, poate, de pornirea firească a furiei sale ce nu cunoștea stavilă? De fapt, dacă pornirea asta s-ar fi lăsat strunită, pesemne că strunirea s-ar fi petrecut la cucerirea și pustiirea Tebei, în fața priverii atâtor bărbați viteji, pierduți și rămași vădit fără apărare, care erau trecuți acum prin foc și sabie. Căci fost-au uciși atunci mai bine de șase mii dintre ei, și n-a fost văzut unul fugind sau cerșind îndurare. Ba dimpotrivă, rățăceau încoace și-ncolo pe străzi, căutând să-și înfrunte vrăjmașii biruitori și întărâtându-i ca să le dea prilejul de-a muri cu demnitate. Nu s-a văzut nici măcar unul care, cu ultima suflare, să nu fi căutat încă răzbunare și, însuflețit de curajul deznădejdiei, să nu se fi mângâiat de propria moarte cu moartea vreunui dușman. Totuși, prăpădul abătut asupra vitejiei lor n-a aflat îndurare: o zi întreagă n-a fost de-ajuns pentru a potoli setea de răzbunare a lui Alexandru, măcelul a durat până ce scursă a fost și ultima picătură de sânge, și n-a conținut decât atunci când n-au mai rămas decât oamenii neînarmați, bătrânii, femeile și copiii, treizeci de mii cu totul, duși cu toții în sclavie.

CAPITOLUL II

Despre tristețe

Mă număr printre oamenii cei mai străini de acest sentiment, pe care nu-l am la inimă și nici nu-l prețuiesc, oricât s-ar strădui lumea să-l țină la mare cinste, de parcă prețul i-ar fi dinainte hotărât. Cu ea înveșmântează ei înțelepciunea, virtutea și conștiința. Prostească și ticăloasă podoabă! Cu același nume, italienii au botezat, mult mai nimerit, căinoșenia⁹. Căci tristețea e un fel de a fi întotdeauna vătămător și smintit; iar stoicii, socotindu-l pururi josnic și ticălos, îl interzic înțelepților lor. Istoria spune însă că Psamenitos, rege al Egiptului, învins și capturat de regele perșilor Cambyses¹⁰, văzând cum fiica sa căzută în captivitate îi trece pe dinainte, în veșmânt de sclavă, trimisă să scoată apă, deși toți prietenii săi plângeau și se tânguiau în jurul lui, rămase neclintit, cu ochii în pământ, fără să scoată o vorbă; îndată apoi, văzând cum fiul său e dus la moarte, își păstră același sânge rece. Când însă îl zări între prizonieri pe unul dintre oamenii săi, prinse să-și care pumni în cap și să se dea de ceasul morții. Istoria aceasta poate fi pusă alături de cele văzute nu demult în cazul unui înalt gentilom de-al nostru: aflat la Trento, acesta primise vești despre moartea fratelui mai vârstnic, pe care se sprijinea întreaga cinste a casei sale, și îndată apoi despre moartea unui frate mai tânăr, în care-și punea acum toată nădejdea; dar îndură ambele lovituri cu o tărie exemplară. Câteva zile mai târziu însă, întâmplându-se să moară un slujitor de-al său, fu doborât de această din urmă lovitură a soartei și, pierzându-și tăria cugetului, se lăsă cuprins de jale și amărăciune; de unde unii au tras concluzia că

9. În italiană, *tristezza* avea, și mai are încă, sensul (învechit azi) de „răutate“ (cf. latinescul *tristitia*, „tristețe“, dar și „asprime, duritate“).

10. Acest episod, ca și multe alte episoade pilduitoare din istoria Egiptului, a Persiei și a Greciei antice, urmează *Istoriile* lui Herodot ([74] III, XIV), sursa de elecție a lui Montaigne alături de operele lui Plutarh.

fusesse zguduit numai de ultima năpastă. De fapt însă, sufletul îi era atât de copleșit de tristețe, încât cel mai mărunț adaos i-a frânt limitele îndurării. La fel (zic) am putea socoti că stau lucrurile și cu istoria dinainte, dacă ea n-ar adăuga că regele Cambyses l-a întrebat pe Psamenitos de ce a rămas nesimțitor în fața soartei abătute asupra fiului și fiicei sale, dar n-a putut îndura moartea unuia dintre apropiații săi. „Fiindcă, răspunse el, doar ultima durere se poate vădi în lacrimi, primele două depășesc cu mult puțința de a le da glas.“

De bună seamă, tot asta înseamnă și născocirea aceluia pictor din vechime care, trebuind să înfățișeze jalea celor aflați de față la jertfirea Ifigeniei, potrivit interesului purtat de fiecare morții preafrumoasei și nevinovatei fete, după ce întrebuițase toate mijloacele artei sale, ajungând la tatăl fecioarei, îl zugrăvi cu fața acoperită, ca și cum nici o înfățișare n-ar fi putut întruchipa atâta jale. Iată de ce poeții o închipuie pe Niobe, nefericita mamă care și-a pierdut mai întâi șapte fii și îndată apoi tot atâtea fiice, cum, copleșită de aceste pierderi, a fost în cele din urmă preschimbată-n stâncă,

*a-nșepenit de-atâta dor,**

OV. [35] VI,
304

pentru a înfățișa acea sumbră, mută și surdă încremenire care ne cuprinde atunci când loviturile soartei ne doboară, depășind puțința noastră de-a înțelege. Într-adevăr, pentru a fi de neîndurat, o durere trebuie să zguduie întregul suflet, împiedicându-i libertatea de mișcare: așa cum ni se întâmplă când, brusc îngroziți de-o veste foarte proastă, ne simțim gătușiți, amorțiți și aproape pironiți locului, astfel încât sufletul, revărsându-se apoi în lacrimi și în bocete, pare că se ușurează și se limpezește, simțindu-se mai în largul său și mai nestingherit.

Până ce-amaru-n sfârșit îi deschise cărările vorbei.

VERG. [67]
XI, 151

* Cifrele italice între paranteze drepte din referința marginală trimit la Bibliografia de la sfârșitul volumului.

În războiul pe care regele Ferdinand¹¹ l-a purtat împotriva văduvei regelui Ioan al Ungariei, în preajma Budei, un oștean s-a făcut remarcat în chip deosebit de toată lumea fiindcă făcuse de unul singur minuni de vitejie într-o bătălie, pierzându-și viața și rămânând necunoscut, dar mult lăudat și plâns de fiecare; de nimeni însă mai tare ca de Raisciac, nobil german, cucerit de o asemenea aleasă vitejie. Aducându-se deci trupul, cavalerul, mânat de o curiozitate firească, se apropie să vadă cine era, și atunci, scoțându-i-se mortului armura, își recunosc propriul fiu. Faptul spori nespun tulburarea celor de față, ci numai el, fără să scoată o vorbă și fără să clipească, rămase în picioare, cu ochii țintă la trupul fiului său, până ce năvalnica tristețe se abătu asupra suflurilor lui vitale și-l doborî la pământ, într-o moarte fulgerătoare.

PETRARCA

Când poți să spui cum arzi, nu știi ce-i focul,

[40]

CLXX, 14

spun îndrăgostiții când vor să înfățișeze o patimă cu neputință de îndurat:

*Atunci a mea simțire**Se-ntunecă, vai mie! Căci pe tine**O! Lesbie, cum te zăresc, cum nu pot**O vorbă scoate!**Ci limba mi se leagă și prin vine**Un foc ascuns încet mi se strecoară*

CATUL. [4]

Îmi țiuie urechile și neguri

LI, 5–12

Mi-acopăr ochii.

Așadar, nu când dogoarea e cea mai aprigă și mai arzătoare suntem cu-adevărat în stare să dăm frâu liber lacrimilor și simță-

11. Ferdinand de Habsburg (1503–1564), frate al lui Carol V (Carol Quintul, împăratul Sfântului Imperiu Romano-German) și rege al Boemiei și Ungariei, a asediat Buda în două rânduri (1540 și 1541), în războiul pentru succesiunea la tronul Ungariei, aflat în dispută între el și Ioan Sigismund Zápolya, alesul nobililor maghiari, care domnea sub regența mamei sale, Izabela Jagiełło, văduva lui Ioan Zápolya.

mintelor noastre, căci sufletul e atunci împovărat de gânduri nepătrunse, iar trupul e potopit și tânjește de dor. Și tot de aici se naște câteodată neașteptata moleșeală ce-i apucă în chip atât de nepotrivit pe îndrăgostiți, precum și acel fior de gheață ce-i cuprinde din pricina unei prea mari înflăcăări, în chiar miezul desfătării. Toate pasiunile care se lasă degustate și deslușite sunt pasiuni oarecare.

Dorul frivol e gureș, dar cel adânc tăcut e.

SEN. [52]

607

Surpriza unei plăceri neașteptate ne tulbură și ea profund.

*Când m-a văzut ea că vin, când galbenă-moartă-mprejuru-i
Arme troiene-a văzut, năucă de-aceste vedenii,
Stete cu ochi pironiți, și căldura-i pierise din oase,
Frântă căzu și târziu revenindu-și în fire, ea zise.*

VERG. [67]

III,

306–309

Pe lângă femeia romană care a murit copleșită de bucuria că-și vede fiul întors acasă după catastrofala înfrângere de la Cannae¹²; pe lângă Sofocle și tiranul Dionysios morți de bucurie; pe lângă Talva¹³ care a murit în Corsica primind vestea onorurilor ce-i fuseseră acordate de Senatul Romei, în veacul nostru, papa Leon X, înștiințat de cucerirea Milanului pe care o dorise cu înfocare, fu copleșit de o bucurie atât de mare, încât a fost cuprins de febră și a murit din pricina asta. Iar ca o mărturie mai aparte a slăbiciunii omenești, cei vechi aminteau că dialecticianul Diodoros¹⁴ a murit pe dată, cuprins de o mare rușine fiindcă nu reușise să

12. La Cannae, armata romană a fost învinsă de Hannibal în anul 216 a.Ch., în al Doilea Război Punic, romanii socotind-o una dintre cele mai grele înfrângeri suferite pe teritoriul lor.

13. Marcus Juventius Talva (sau Talna), consul în anul 163 a.Ch., pomenit de Valerius Maximus în culegerea sa de anecdote istorice, dar și de François Rabelais ([83] I, x), care amintește tocmai că „a murit de bucurie“.

14. Diodoros din Iasos, filozof din școala megarică. Episodul este preluat din Diogenes Laertios ([72] II, 111–112), unde oponentul lui Diodoros este Stilpon din Megara.

deslușească, în fața școlii sale și a mulțimii, o obiecție ce-i fusese adusă. În ce mă privește, nu cad prea lesne pradă acestor aprigi patimi, căci de felul ei simțirea mea nu are slăbiciuni, iar eu îi întăresc și îngroș zilnic carapacea cugetând.

CAPITOLUL III

Înclinațiile noastre ne poartă dincolo de noi

ei care-i acuză pe oameni că aleargă ahtiați după lucruri viitoare, povățuindu-ne să ne ținem de cele prezente și să ne bizuim pe ele, întrucât n-avem nici o putere asupra celor ce-o să vină, ba mai puțină chiar decât asupra celor care au fost, săvârșesc cea mai obișnuită dintre greșelile ome-nești – dacă putem îndrăzni să numim greșeală lucrul spre care, prin acea falsă închipuire aidoma atâtor altora, natura¹⁵ însăși ne îndeamnă pentru a-și duce înainte lucrarea, mai dornică să ne împingă spre acțiune decât spre cunoaștere. Noi nu rămânem niciodată în noi înșine, suntem întotdeauna dincolo de noi. Teama, dorința, speranța ne proiectează înspre viitor, și ne împiedică să simțim și să cântărim cele ce sunt, ocupându-ne timpul cu ce va să fie chiar și când noi nu vom mai fi. *Este nefericit sufletul îngrijorat de viitor.* Este o învățătură însemnată pe care o găsim adesea la Platon: făptuiește ce trebuie și cunoaște-te pe tine însuți. Fiecare din cele două îndemnuri acoperă îndeobște întreaga noastră datorie, și totodată și îndemnul celălalt. Cel ce urmează să făptuiască ce trebuie va vedea că cea dintâi învățătură constă în a cunoaște cine este și ce anume îi este pe potrivă. Iar cel care știe cine este nu mai socotește al său ceea ce nu-l privește, se

SEN. [53]
XCVIII

15. În original: *nature*, termen foarte des folosit în *Eseuri*, cu un sens redescoperit în Renaștere în urma găsirii, în 1417, a poemului lucrețian *De rerum natura*. Montaigne scrie de regulă *nature*, nearticulat, personificând-o parcă (deși, cu o singură excepție, o scrie fără majusculă), iar în I, XIX îi spune chiar *mere nature*, atribuindu-i un lung discurs.

CUPRINS

<i>Prefață de Michel Onfray</i>	v
<i>Cronologie</i>	xlv
<i>Notă asupra ediției</i>	lxvii

ESEURI

<i>Către cititor</i>	3
----------------------------	---

CARTEA ÎNTÂI

I. Diferite căi ne duc la același rezultat	7
II. Despre tristețe	12
III. Înclinațiile noastre ne poartă dincolo de noi	16
III. Cum se descarcă sufletul de patimi alegând ținte false, când cele adevărate îi lipsesc	25
V. Dacă cine comandă o poziție împresurată trebuie să iasă pentru a negocia	30
VI. Ceasul negocierilor de pace e primejdios	34
VII. După intenție ni se judecă faptele	37
VIII. Despre trândăvie	39
IX. Despre mincinoși	40
x. Despre vorbitul fără preget sau cu întârziere	46
XI. Despre prevestiri	48
XII. Despre statornicie	53
XIII. Ceremonia întâlnirii regilor	56

XIII. Cine se înverșunează să apere fără rost un loc e pedepsit	58
XV. Despre pedeapsa cuvenită lașității	59
XVI. O trăsătură a câtorva ambasadori	61
XVII. Despre frică	65
XVIII. Fericirea noastră nu trebuie judecată decât după moarte	68
XIX. A filozofa înseamnă a învăța să murim	72
XX. Despre forța închipuirii	92
XXI. Folosul unuia este paguba altuia	105
XXII. Despre obișnuință și cum să nu schimbăm lesne o lege împământenită	106
XXIII. Diferite urmări din același îndemn	127
XXIII. Despre ifosele dascălilor	138
XXV. Despre educația copiilor	152
XXVI. E o nesăbuiță a judeca adevărul și falsul după puțința noastră de-a pricepe	193
XXVII. Despre prietenie	198
XXVIII. Douăzeci și nouă de sonete ale lui Étienne de La Boétie	215
XXIX. Despre cumpătare	217
XXX. Despre canibali	222
XXXI. Rânduielele divine trebuie judecate cu chibzuință	237
XXXII. Să fugim de desfătări chiar cu prețul vieții	240
XXXIII. Norocul se întâlnește adesea cu rosturile rațiunii	242
XXXIII. Despre un cusur al rânduielilor noastre	246
XXXV. Despre obișnuința de-a purta veșminte	248
XXXVI. Despre Cato cel Tânăr	251
XXXVII. Cum plângem și râdem de unul și același lucru	256

XXXVIII.	Despre singurătate	262
XXXIX.	Despre Cicero	274
XL.	Chipul bunelor și relelor ține în mare parte de părerea noastră despre ele	281
XLI.	Să nu ne facem cunoscută măreția	302
XLII.	Despre deosebirile ce există între noi	305
XLIII.	Despre legile împotriva luxului	318
XLIII.	Despre somn	320
XLV.	Despre bătălia de la Dreux	323
XLVI.	Despre nume	324
XLVII.	Despre nesiguranța judecății noastre	331
XLVIII.	Despre caii de luptă	338
XLIX.	Despre obiceiurile din vechime	347
L.	Despre Democrit și Heraclit	352
LI.	Despre deșertăciunea cuvintelor	356
LII.	Despre cât de strânși la pungă erau cei din vechime	359
LIII.	Despre o vorbă a lui Cezar	360
LIII.	Despre iscusințele deșarte	362
LV.	Despre mirosuri	365
LVI.	Despre rugăciuni	367
LVII.	Despre vârstă	380
	<i>Bibliografie</i>	385

ACEASTĂ EDIȚIE A FOST REDACTATĂ DE MONA ANTOHI ȘI CORECTATĂ DE CRISTINA JELESCU. VOLUMUL A FOST PAGINAT DE CORINA RONCEA ÎN MACHETA CREATĂ DE RADU GÂRMACEA ȘI MANUELA MĂXINEANU, CU CARACTERE MAIOLA ROMANE ȘI GRECEȘTI, DE RÂND, VERZALE ȘI CAPITĂLUȚE. FACSIMILELE DIN „EXEMPLARUL DE LA BORDEAUX“ (1588) ȘI PAGINA DE TITLU A PRIMEI EDIȚII POSTUME (1595) A ESEURILOR AU FOST PRELUCRATE DIGITAL DE DAN DULGHERU. LETRINELE ȘI FRIZELE AU FOST RESTAURATE ȘI COMPLETATE DE ANDREEA DOBRECI DUPĂ ORIGINALELE DIN EDIȚIA 1588. COPERTA ȘI SUPRACOPERTA AU FOST CONCEPTE DE IOANA NEDELCU. LUCRAREA S-A DAT LA TIPAR LA ROTOGRAFIKA, SPRE A SE IMPRIMA PE HÂRTIE OFFSET TONATĂ DE 80 DE GRAME, LA 8 OCTOMBRIE 2020, CÂND S-A ÎNTOCMIT ACEST COLOFON.